

Pluralnost, izločanje, diletantizem, slaba vest, narodnjaštvo, fraze, predvsem pa oblastnost in slab zgodovinski spomin

Denis
Poniž

V anketnem vprašanju (vprašanih) je toliko ponujenih tem, da bi nanje morda lahko odgovorila monografija, ali pa zbornik monografij. Vprašanja zadevajo dobesedno vse segmente družbe; posegajo v bližnjo in daljno preteklost, marsikaj imajo opraviti s prihodnostjo, ki ni več prihodnost. Lahko bi se seveda izmazal in zapisal, da je marsikateri (delni) odgovor skrit v tistih spisih, ki sem jih za revije in dnevno časopisje pisal nekako od začetka leta 1988 (kakšen sodi v čas, ki sega še bolj v preteklost). Da je treba torej te spise samo zbrati in jih v zaporedju, kot so nastajali, tudi prebrati. Preveriti ustreznost tedaj zapisanih misli, ugotoviti, kdaj in v kakšni meri so skladne s tem, kar imenujemo »naš trenutek.«

Pa ne gre za to. Prvič ne čutim nobenega posebnega zadovoljstva, da sem nekatere stvari anticipiral take, kot v resnici so, da so mi bili jasni neprijetni postopki in obrati ljudi, katerih uskoštvo take in drugačne barve je danes splošno znano in potrjeno dejstvo, ki niti karikaturistov ne zanima več. Drugič: slovenska politična scena, kakor se je formirala v letu 1988, je v svoji pluralni demokratičnosti ali demokratični pluralnosti sicer več kot nujnost, bila je edini izhod iz sveta, ki se zdaj v krvavi imploziji seseda sam vase (in se bo v Srbiji na koncu vseh klanj in bestialnih morij sesedel na velikost grozljive balkanske črne luknje; samo molimo lahko, da tresljaji te finalne implozije ne bodo zatresli tudi Slovenije!). A marsikaj v tem scenariju, katerega svetlih in odrešilnih postaj ne zanika nihče, se je dogajalo tako neprijetno in necivilizirano, da za opis komajda najdemo pravih besede. Na površje niso prišli samo tisti, ki v monizmu niso imeli možnosti za politično participacijo, na površje so splavali tudi mnogi karieristi, predvsem pa totalni nesposobneži, ki jim ne koristi niti goreče priseganje na zastave najbolj prodornih strank, saj je njihova nesposobnost v delu, govorjenju in ravnanju naravnost vnebovpijoča. Posledice njihovega delovanja pa so tudi na dlani.

Prav tako z odra zgodovine niso odšli mnogi nesposobneži, ki jih je skotil in ohranjal pri življenju monizem. Tudi njihova nova oblačila ne morejo prikriti vsakršnih nemarnosti, ki so njihova edina dika; tudi ti ostanki fantomskega sveta, ki smo se ga rešili, so zgolj prekanjeni karieristi, ki vlečejo za nos vse, posebej še svoje (nove) politične partnerje. Tudi oni so generatorji krize, v kateri smo, kljub vsem zunanjepolitičnim priznanjem in uspehom.

Zato sta vlada (ali vladi) in parlament, ki ju gledamo in poslušamo, predvsem pa občutimo njune odločitve, taka kot sta, kaotična. Skoraj po pravilu neuspešna. Sumnjičava. Besedno in človeško nerodna. V ravnanju in komuniciranju nemarna. Prepirljiva. In še več: nagnjena k aferam južno-

ameriškega, huntinega tipa (ministri, zapleteni v nečedne denarne malverzacije, ministri, lastniki podjetij, enako poslanci, poslanci, ki bi radi utišali svobodne medije, vsi skupaj nagnjeni k mitomanijam, megalomanstvu, etc.) Če naj bi bili najvišji predstavniki pluralne demokracije zgled za sistem vrednot, po katerih naj bi se ravnal slovenski narod, potem slovenski narod nima totalno nobenih zgledov. Angleški parlament je, recimo kaotičen, njegove debate nemalokrat brez repa in glave, pa vendar iz besed poslancev lordske zbornice in spodnjega doma žarijo kultura, znanje in tudi retorska spretnost, ki jo v slovenskem parlamentu zamenjuje momljanje, jecljanje, dialektalne bravure, stavki brez repa in glave. Slovenski poslanci so v večini primerov katastrofalni govorniki prav zato, ker imajo v glavi praznino, partijsko disciplino ali nered, enake misli veljajo za ministre, ki so v svojih govorancah (naj bodo pripravljene ali ad hoc improvizacije) neizvirni, dolgočasni, ponavljajo se in pravzaprav komajda kdaj vedo, kaj v resnici hočejo povedati. To, da govorijo neresnico, nikogar ne vznemirja. Morda le bralce starih izvodov časnikov, tako izpred leta, dveh.

Na nižjih ravneh je še slabše. Jezikovna, komunikacijska kultura podjetništva je na psu. To se ne vidi samo po neizvirnih reklamah, po nerazumljivih sporočilih novodobnih podjetnikov, to se vidi predvsem v njihovem javnem komuniciranju. Obleka morda naredi človeka, avto, poslovni kovček, ura in čevlji kažejo na njegov materialni standard, a šele njegovo govorjenje ga naredi za osebnost. In ti »ljudje« pač ne hajo biti osebnosti tisti trenutek, ko odprejo usta ali ko morajo kaj zapisati. Je čas, ko bi lektorji lahko postali bajeslovno bogati, a vsa apostrofirana srenja raje marnja in jeclja v svojih latovščinah. Rojstvo slovenske države je tudi začetek smrti njenega nacionalnega jezika. Ta smrt, ki bo, upam, zgolj metaforična, »postmodernistična«, pa kaže na vrednostno praznino, ki je ostala za monizmom. Morale in etike ne more vzpostaviti in oživeti noben dekret in noben zakon. Morala in etika sta produkt višje in kompleksne narodove zavesti, ki je kot »zavrtο gibanje« nismo mogli (in smeli) imeti. Nobena politična sprememba ne more biti kaj več kot podlaga procesom, ki stojijo kot orjaška naloga pred celim narodom. In ne nazadnje: koliko lopovov, prevarantov, špekulantov in avanturistov je uspelo v zadnjem času na Slovenskem: koliko milijonov(!) mark so potegnili iz žepov bedastih in pohlepni Slovencev. Koliko hajduštva se je vgnezdilo v poslovni svet!

Mislim, da ne gre za nikakršen eshatološki projekt, posebej pa ne za takega, ki bi, kot kakšna druga esencialna vprašanja, usodno razdelil slovenski narod. Ta narod mora spoznati, morda bi mu to lahko sugerirali filozofi, če se ne bi tudi oni tako nesrečno ukvarjali s politiko in političnimi zdrahami, da so različne naloge tesno povezane z različnimi ravninami človeškega bivanja in njegove socialne relevance. Da se določene reči razpletajo v parlamentu, druge v kulturnih institucijah, tretje v znanstvenih, ene na tržnici, spet druge pa v gostilni ali privatnosti. Kadar se te ravnine hote ali ne hote pomešajo, kadar se izgubijo kompetence ali so po nemarnem (zanalašč) izgubljene, kadar med pripadniki istega naroda veljajo za iste reči različna merila, ki jih vsiljujejo (na skrivaj ali javno) skupine, ki so si prilastile večji ali manjši delež moči in ki s to močjo manipulirajo, trgujejo ali kar po rokovnjaško barantajo, potem seveda smemo in moremo govoriti o krizi. O »krizi zavesti« ali »krizi vrednot«, o »krizi morale« ali »krizi kulture«. O krizi, pred obličjem katere se moramo vsi zamisliti.

Kultura je Slovence spremljala od naselitve dalje. Jezik je vsaj od

protestantizma dalje sublimiral v nacionalno literaturo, poezijo. Poezija je Slovencem nadomeščala državo. Zdaj pa se zdi, da jim država nadomešča poezijo. Spet se namreč dogajajo ekskluzivizmi, ki jih poznamo iz poezije pod pojmom »prešernovske strukture«. Ta struktura, ko se je uveljavila in je pričela dominirati, ni ob sebi trpela nobene druge. J. V. Koseski je tudi legitimni del slovenske romantične poezije. V svojem času je bil socialno uspešnejši od Prešerna. Njegov »padec v pozabo« ni samo vprašanje estetske kvalitete njegove poezije, v marsičem predvsem socialne neustreznosti, kot jo je videl ekskluzivistični model, ki se zdaj ponavlja v politiki. Nasprotnik (politični) je potreben zgolj za ekskluziviranje mojih stališč (zato se partnerstva v slovenskem parlamentu lahko hitro spreminjajo!), ne za verifikacijo skupnega projekta, ki je več kot zbir mojih in nasprotnikovih pogledov, mnenj, stališč, argumentov. Nasprotnik ni prostor, v katerem se verificira (moja) politika, je prostor, kjer moja politika radira in uničuje vse druge politike. Nasprotnika ne spoštujem kot celovito osebnost, marveč kot objekt svoje politične igre. Ko ga ni več, si izberem drugega. In tako naprej, do večnosti! Slovenski pluralizem je žalostno blizu političnemu monizmu; morda se tega ne zaveda. In če je ta misel pretirana, pa vsekakor ni pretirana misel o ideološki polarizaciji na »desnico« in »levico«, ki je, na žalost, doslej v zgodovini edini znani delujoči slovenski politični model (monizem ni politični model, je samo stanje). Značilno je, da z žarom in nenavadno zagrizenostjo deluje v njem kar nekaj slovenskih kulturnikov. Pisateljev. Da so tudi mnogi politiki verificirani(?) pri samorazglašeni najdemokratičnejši Novi reviji. Da slovenska kultura še vedno brezsravno koketira s politiko in vice versa. Ob tem so mnogi neodvisni intelektualci umolknili, drugi že ves čas molčijo, nemara razočarani nad perpetuiranjem stanja, ki je pogubno in demoralizirajoče.

To ni samo slovenski model. To je tudi model, ki je pogoltnil Vaclava Havla. Nekatere kulturnike na Hrvaškem (tu je groza ob konkubinatu kulture in »najdemokratičnejše« oblasti še večja). Slovenci imamo priložnost, da na novih volitvah ta model zavržemo. Dokažemo, da smo res postali moderen narod. Da vemo, kje je (nezamenljivo) mesto kulturi in literaturi. In v čem se kultura esencialno razlikuje od politike. Značilno je, da je marksizem skušal ti dve polji človeškega interesa na vse mogoče načine poenotiti in poistovetiti; brez uspeha.

Kriza vrednot je tudi (in predvsem) kriza kulture. Kultura je bila prostor edinega (poleg Cerkve) kolikor toliko institucionaliziranega odpora političnemu enoumju. Kultura je bila oblika uspešnega odpora, odpora, ki je uspel v epohalnem obratu, katerega del smo tudi Slovenci. Zdaj se je njen »smisel« skrčil in spremenil. Kultura in umetnost ne rešujeta več političnih problemov. Nista več v konici nacionalnega interesa. Sta samo še po meri svojih ustvarjalcev: ena od dejavnosti med tolikerkimi drugimi, ki zaposlujejo (osvobojenega) kolektivnega duha. Iz preteklosti pa se, paradoksalno, prenaša znana politična sintagma, češ da je kultura samo porabnik, nemara celo parazit državnega proračuna. Zdi se, da je zdravi razum, ki stoji za takim mišljenjem, pred katerim ni imuna pluralna večstrankarska demokracija, trdovratnejši od epohalnih političnih sprememb.

Prevrednotenje slovenske kulture se lahko zgodi samo znotraj kulture same. Razsodnik o kulturi je lahko samo kultura sama, kot je lahko arbiter o umetnosti predvsem umetnost. Slovenska kultura bo s slovenskim narodom vedno povezana po tistih določilih, ki jih je tako vneto zagovarjal Ivan

Cankar. Razmerje med Slovenci in kulturo bo vedno drugačno kot razmerje med kulturo pri Francozih ali Nemcih, Rusih ali Italijanih. »Manevrskega« prostora je izredno malo: kultura bo, vsaj v enem svojem delu, vedno ostajala »nacionalna« kultura; literatura bo vedno najvišja substanca jezika. Literatura in ne lingvistika. (Le-ta lahko samo snema časovne izseke iz zgodovine jezika. Samo to in nič več. Kadar začne predpisovati, se vedno znajde v smešnem položaju abecedne vojske. In še vedno se ne zaveda tega. To pa seveda ne pomeni, da njeni posnetki jezika v sodobni in zgodovinski perspektivi niso dragoceni!) Za Slovence torej ne more biti dileme »pesmi ali puške«. Tudi ta dilema je umetna, napihnjena dilema, posledica krize moralnih vrednot, posledica vakuuma, ki ostaja za monistično napetostjo. Zato je prav, da jo čimprej zavržemo.

Prave naloge, ki čakajo Slovence, so orjaške, zapletene in zahtevajo nacionalni konsenz. V temelj teh nalog je položena nova zavest, ki brez izjeme upošteva vse, kar so Slovenci do sedaj sebi in svetu; in to na vseh področjih človeškega duha. Preseganje političnih delitev, o katerem je bil že govor v tem razmišljanju, se mora dosledno dotakniti vseh Slovencev. Monistična »selekcija« je zgolj eden od žalostih dokazov za korenine krize, ki jo bomo morali razrešiti. To je politična in kulturna kriza v nas samih, zelo malo ima opraviti z drugimi in drugi (»svet«, »bivša Jugoslavija«) so zelo malo odgovorni zanj. Slovenci moramo priznati nekatere reči iz zgodovine, moramo pa priznati nekatere reči iz sedanjosti; a če bomo ravnali tako, kot smo ravnali in ravnamo pri »narodni spravi«, če se bomo dogovarjali, kot se dogovarjamo v »svetovnem slovenskem kongresu«, bomo kar naprej reproducirali krizo, ne da bi se zavedali, da je kriza v nas samih. In namesto da bi se premikali, bomo stopicali na mestu. Z vsemi posledicami, ki jih v tem trenutku ni mogoče predvideti.

Anton
Trstenjak

Manjka nam sredine

V meni je vzbudila posebno pozornost knjiga, ki jo je (1969) izdal Hans Sedlmayr z naslovom *Verlust der Mitte*, Zguba sredine. V njej vidi ta avtor glavno znamenje sodobne vsesplošne kulturne krize. Pomenljiva in kar ganljiva je ta misel. Sredina pomeni ravnotežje med skrajnostmi, med zablodami in strastmi, pomeni smisel za »pravo mero«. Če se danes pritožujemo nad vsesplošno krizo vrednot, potem je ta kriza prav v pomanjkanju prave mere.

Na to misel me je nehote opozoril Ciril Zlobec, ki me je v prijaznem pismu povabil »k sodelovanju v anketi Sodobnosti«, »ob zaskrbljenosti«, da se lahko politično, zlasti pa kulturno umetniško prevrednotenje »iz preteklosti sprevrže v negativno stran, če ne bomo znali obrzdati skrajnostne ambicije prav tako skrajnih Slovencev«.

Zato Zlobec celotno razmišljanje strne v ponovno vprašanje, »k čemu se mi ta trenutek bolj nagibamo, k izločilnosti ali pluralnosti«. »Za kaj se že danes odločamo?« »Za pluralnost ali izločevanje?« Docela prav ima, da te